

*Макух В.В.,
кандидат політичних наук,
провідний науковий співробітник Регіонального філіалу
Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одесі*

ПРОБЛЕМА АНКЛАВІВ СЕУТИ ТА МЕЛІЛЬ В КОНТЕКСТІ МАРОККАНСЬКО-ІСПАНСЬКИХ ВІДНОСИН

У даній статті досліджуються сучасні аспекти мароккансько-іспанських відносин на тлі загострення політичної ситуації навколо анклавів Сеути та Меліль. Виходячи з цього, *проблемою* статті є аналіз чинників, що впливали на створення напруженості у політичних відносинах двох держав протягом останнього десятиріччя. *Зв'язок* зазначеної проблеми з важливими науковими і практичними завданнями визначається необхідністю врахування змін ситуації навколо іспанських анклавів для формування виваженої дипломатичної позиції України відносно цього питання, забезпечення наших національних інтересів у регіоні арабського Магрибу.

В українській політології поки ще відсутні наукові дослідження з зазначеної проблеми. Іноземні науковці проводили дослідження з проблеми анклавів Сеути та Меліль, проте вони охоплювали лише період до 2000 р. Виходячи з цього викреслюється актуальність та доцільність наукових розробок з зазначеної тематики у вітчизняній науці.

Цілями наукової статті є з'ясування наступних питань:

- визначення позицій держав (Іспанії, Марокко, Алжиру, Франції) та міжнародних організацій щодо іспанських анклавів Сеути та Меліль;
- вплив зовнішніх факторів на стан мароккансько-іспанських дипломатичних відносин;
- прогнози та оцінки розвитку політичної ситуації навколо анклавів на найближчу перспективу.

Слід зазначити, що відносини між Марокко та Іспанією до недавнього часу мали специфічний характер. Якщо в економічній сфері вони були зразковими, то у політичній сфері зберігалась певна напруженість. Одним з проявів напруженості між двома країнами в останні роки став візит іспанського короля Хуана Карлоса та його дружини до іспанських анклавів Сеути та Меліль, розташованих на території королівства Марокко. Марокканський уряд розцінив такий крок іспанської влади як «провокацію», а король Мухаммад VI негайно відкликав посла Марокко у Мадриді Амра Азімана для консультацій. У свою чергу, офіційний Мадрид висловив здивування, розцінюючи відкликання посла для консультацій як підготовку до розриву дипломатичних відносин.

Марокко та Іспанію поєднає угода про добросусідство та дружбу (укладена у 1991 р.), а також угода про морське рибальство з ЄС (1988 р.). З метою спільної боротьби з нелегальною міграцією, наркоторгівлею, контрабандою зброї іспанська

сторона бажає уникати розгляд питань, що стосуються територіальної належності і торкаються інтересів Марокко. Відповідно, вона відмовляється проводити офіційні чи неофіційні переговори з Марокко щодо анклавів Сеути та Меліль. Слід зазначити, що у Шенгенській угоді від 1992 р. Іспанія остаточно закріпила за собою статус анклавів, а у 1995 р. керівництво НАТО забрало анклав під свою опіку для «захисту їх суверенітету від можливого збройного нападу з боку країн Північної Африки».

Після отримання незалежності, Марокко у відносинах з Іспанією не висувало категоричних претензій щодо анклавів Сеути та Меліль. Іспанські ж політичні кола були впевнені, що анклав залишиться джерелами постійного конфлікту з Марокко, якщо не буде вироблена відповідна політична угода.

Важливим кроком у дипломатії двох країн стало укладення у 1975 р. угоди на термін у сорок років між колишнім королем Марокко Хасаном II та керівництвом Іспанії щодо отримання Марокко Західної Сахари замість «замороження» вимог з приєднання Сеути та Меліль. Імовірно, через цю угоду офіційний Мадрид намагався підтвердити демократичну спрямованість після скінчення військової диктатури Франко та запобігти втручання армійських кіл до внутрішніх та зовнішніх справ країни. Соціалістична партія Іспанії закликала до повернення двох анклавів Марокко: об'єднані ліві брали участь у виборчій кампанії Сеути та Меліль під гаслом їх повернення до королівства. Навіть засновник правої народної партії Іспанії Мануель Фаріга у своїй політичній програмі від 1979 р. не виключав можливість відкриття переговорів з Марокко з питань анклавів. Проте, деякі іспанські партії все ж таки намагались відстояти права Іспанії на Сеуту та Меліль, за виключенням національної партії басків та об'єднаних лівих партій Каталонії.

Король Іспанії Хуан Карлос протягом останніх тридцяти років залишався найкращим «послом інтересів» власної країни. Разом з тим, після візиту короля до анклавів дипломатія Іспанії опинилась у невигідній позиції через появу напруженості у відносинах з Марокко, а ефект від міждержавної кризи розповсюдився на весь арабський регіон. Значний резонанс отримало висловлення прем'єр-міністра Марокко А. Фассі: «Іспанія, що останнім часом позиціонує себе в якості містка для діалогу між арабським та західним світом, повела себе як колоніальна держава і може бути уподіблена до Ізраїля» [1].

Вважається, що у стародавні часи Іспанія встановила контроль над Сеутою та Мелільєю з метою запобігання будь-яким арабсько-ісламським спробам повернутись до Андалузії. Ці анклавні вважались «містами старту» арабів з марокканських берегів до іспанського узбережжя. Після отримання незалежності від Іспанії та Франції у 1956 р. Марокко не визначило чітку стратегію щодо повернення Сеути та Мелільї. Справа залишалася в якості політичного «козиря», який можна було б задіяти відповідно до умов, що склалися. Наприкінці 1970-х років колишній міністр зовнішніх справ Іспанії Фернандо Муран висунув можливість створення спільних з Марокко організацій для управління двома містами, проте марокканське керівництво не взяло «на озброєння» цю ідею, оскільки на той час першочергову увагу приділяло вирішенню проблеми Західної Сахари [2].

У 1985 р. керівництво Іспанії вирішило надати містам Сеути та Мелільї статус самоуправління, такого ж, як і іншим незалежним регіонам на іспанській території. Це рішення супроводжувалося виселенням іспанською владою з двох анклавів сотень марокканців та введенням заборони на їх повернення. Зазначені події призвели до посилення протистояння між марокканцями, які живуть у цих анклавах, та іспанськими силовими структурами. У 1987 р. покійний король Марокко Хасан II запропонував Іспанії сформувати мароккансько-іспанську робочу групу для знаходження узгодженої форми повернення Сеути та Мелільї Марокко. Проте, на цю пропозицію керівництво Іспанії так і не дало відповіді.

Незважаючи на те, що Іспанія взаємодіє з двома анклавами і вважає їх іспанськими, після приходу до влади у 1975 р. король Хуан Карлос не поспішав здійснювати візит до них, навіть у політичних умовах, що вимагали цього. Протягом ХХ сторіччя візит до анклавів здійснив лише король Альфонсо XIII (у 1927 р., на тлі іспанської окупації північного Марокко і французької окупації центрального та південного Марокко). Голови іспанських урядів віддавали данину цьому неписаному дипломатичному етикету, виходячи з інтересів та потреб двосторонніх відносин. Хоча колишній прем'єр-міністр Іспанії Маріо Аснар все ж таки здійснив візит до анклавів у 2004 р., він зробив це в якості голови партії під час виборчої кампанії, а не в якості прем'єр-міністра уряду Іспанії.

Після приходу до влади Соціалістичної робочої партії Іспанії у березні 2004 р. профіль іспансько-марокканських відносин помітно змінився. З'явилася можливість закрити сторінки минулого та розпочати більш позитивні та дієві зміни у двосторонніх відносинах. Так, прем'єр-міністр країни Хосе Салпаторо здійснив візит до Марокко через тиждень після зайняття цієї посади. Відносини між двома країнами почали відновлюватись, був досягнутий прогрес з питань співробітництва у галузі морського рибальства, міграції, посилені міждержавна координація у боротьбі з міжнародним тероризмом та організованою злочинністю, зріс обсяг іспанських інвестицій до економіки Марокко.

В останні роки іспанський королівський палац намагався укріпити авторитет серед іспанців через підтримку іміджу королівства, як «центра єдності іспанської спільноти». Можливо це і стало причиною візиту іспанського короля до анклавів, яких він ще не відвідував після інтронізації.

Позиція Марокко

Візит короля Іспанії до Сеути та Мелільї 5-6 листопада 2007 р. отримав жорстку реакцію з боку марокканської влади. Остання розцінила його як «символ окупації» [3]. У заяві Ради міністрів Марокко від 6 листопада 2007 р. зазначалось, що марокканський король засудив та висловив невдоволення «безпрецедентним візитом», вважаючи його «невигідним кроком, що погіршує національні почуття марокканців». За словами короля Марокко, «марокканці рішуче відхиляють зневаження власних національних устоїв у внутрішньополітичних іспанських суперечках» і «ніщо не може змінити юридичний статус двох відібраних міст та островів завдяки наявності історичних реалій та географічних аксіом». Він закликав Іспанію до налагодження «відвертого, відкритого та визначеного діалогу на перспективу, що гарантував би політичні права Марокко та забезпечував інтереси Іспанії».

Марокканська влада оголосила і про факт «порушення іспанською владою змісту та духу угоди про дружбу та добросусідство», що була ратифікована між двома країнами на початку 1990-х років. З листопада 2007 р. марокканський парламент звернувся з вимогою до прем'єр-міністра А. Аль-Фассі докласти зусиль для повернення двох міст до марокканського суверенітету. Водночас, комітет з зовнішніх справ та оборони ради депутатів Марокко застеріг від впливу негативних наслідків візиту на марокканський суверенітет та національні почуття марокканців. Члени урядового комітету та парламенту Марокко передали лист протесту іспанському послу у Рабаті і заявили про бажання провести акцію протесту перед посольством Іспанії, де висунути вимоги щодо перегляду іспанською стороною позицій та рішень, що не поважають принципи поваги до національного суверенітету [4].

Акція протесту була організована 4 листопада 2007 р. перед іспанськими консульствами та іспанським посольством, а також на кордонах з Мелільєю та Сеутою, за участю політичних партій та громадських організацій Марокко. Близько тисячі марокканців провели демонстрацію перед прикордонним центром Марокко, що розташований на в'їзді до Сеути, протестуючи проти візиту короля Іспанії Х. Карлоса до Північного Марокко. Марокканці скандували лозунги та підіймали транспаранти, деякі на іспанською мовою, в яких засуджувалася іспанська окупація Сеути та Мелільї. Демонстрація була організована «Національним комітетом визволення Сеути та Мелільї» — неурядовою організацією, штаб-квартира якої знаходиться в Тетуані (північ Марокко). У своїй промові голова організації Хабіб Хаджи висловив протест проти «іспанської колонізації та дискримінації». За його словами, наявність іспанців у Сеути та Мелільї свідчить про порушення прав людини та міжнародних угод.

Проте, не можна стверджувати про внутрішньо-політичну однаковість Марокко щодо критичного ставлення до візиту короля Хуана Карлоса та повернення Сеути та Мелільї. Так, берберські активісти вважають, що два анклави — жертви арабського та іспанського колоніалізму і що їх корінне населення відхиляє як іспанізацію, так і арабізацію. Цікаво, що члени берберського «Руху заради автономії Рифу» для міста Мелільї використовують назву «Меріч». У своїх заявах під час візиту короля члени руху піддали критиці арабізацію регіону Риф у Північному Марокко і закликали до звільнення Сеути та Мелільї від іспанської військової присутності та до вирішення проблем анклавів через надання регіону розширеного самоуправління. Вони зазначили, що територія двох анклавів — невід'ємна частина регіону Риф, а їх населення — рифці, незалежно від того, якою мовою вони розмовляють — іспанською чи на амазігському (берберському) діалекті. За словами членів «Руху», населення анклавів зацікавлено у проведенні діалогу з іншими регіонами Рифу заради визначення спільного майбутнього, яке гарантувало б повагу до національної, географічної та історичної належності регіону. Представники берберів виступили за скасування вживання понять «діаспора» та «регіон» стосовно корінного населення регіону в офіційних промовах іспанського та марокканського керівництва і наклали на офіційні Мадрид та Рабат відповідальність за психологічну, фізичну, екологічну та економічну шкоду, що була нанесена регіону за період окупації. «Рух» також запропонував проводити спільну політику між владою регіону Риф та двома анклавами у стратегічній галузі та безпеці.

Позиція ЛАД, ОІК, інших ісламських організацій

Ліга арабських держав висловила повну підтримку Марокко у вимогах «поважати своє справедливе право на анклави Сеуту та Мелілью, що окуповані Іспанією». Генеральний секретаріат організації у резолюції, виданій відразу ж після спалаху кризи, заявив, що вирішення проблеми має відбуватися мирно, через політичний діалог і на основі угоди про дружбу та добросусідство між Марокко та Іспанією. Саме це «підє на користь їх інтересам і зміцнить історичні відносини між Іспанією та арабським світом». Зазначалось, що низка арабських правових та громадських організацій під час візиту короля Іспанії до Сеути та Мелільї заявили про підтримку Марокко у справі повернення анклавів під марокканський суверенітет. Стверджувалось, що генеральний секретар ЛАД спостерігає за розвитком подій у відносинах між Марокко та Іспанією щодо проблеми марокканських анклавів Сеути та Мелільї, що знаходяться під суверенітетом Іспанії [5].

Національна арабська конференція, Ісламська національна конференція та Загальна конференція арабських партій засудили візит короля Іспанії Х. Карлоса до Сеути та Мелільї і розцінили його як освячення минулої колоніальної епохи та нехтування позитивним розвитком відносин між Іспанією та Марокко і всіма арабськими та ісламськими країнами.

У спільній заяві представники конференцій зазначили, що Сеута та Мелілья — арабські, марокканські міста як у територіальному, так і у демографічному аспектах. Вони підкреслили, що ці міста змагають під колоніальним ярмом Іспанії вже майже п'ять сторіч, через що візит короля Іспанії до них вважається провокацією для Марокко, арабів та мусульман і значно погіршує відносини Іспанії з Марокко та іншими арабськими країнами. Представники конференцій висловили надію, що іспанський уряд ліквідує негативні наслідки візиту і закликали розпочати переговори з марокканським керівництвом для припинення колонізації Сеути та Мелільї [6].

Генеральний директор Ісламської організації з виховання, науки та культури Абдельазіз Ат-Тувейджрі заявив, що «діалог цивілізацій, до якого закликає Іспанія, повністю суперечить реаліям продовження окупації іншої держави». На його думку, реалізація проекту альянсу між цивілізаціями, прийнятого ООН, вимагає розриву з колоніальним минулим та повернення історичних прав корінному населенню через припинення окупації. Він зазначив, що Іспанія, як автор проекту альянсу цивілізацій, може зіпсувати свій імідж «через ігнорування законних вимог марокканського народу щодо повернення Сеути та Мелільї та островів, які їм належать, а також через збереження Іспанією колоніального менталітету, що повністю суперечить міжнародним законам та Статуту ООН» [7].

Візит іспанського короля до Сеути та Мелільї викликав значну увагу арабських ЗМІ, зокрема, арабських телевізійних каналів, які пригадали, що частини арабської території знаходяться під колоніальним ярмом ще з XV століття. Голова комітету «Арабський Єрусалим» Хабіб Хаджи закликав марокканську владу не забувати про справу Сеути та Мелільї. За його словами, «якщо у марокканському парламенті є депутати, які представляють сахарські території, то такі депутати мають бути і від Сеути та Мелільї». На думку Х. Хаджи, це стало б «символічним та історичним кроком».

Позиція Алжиру

На відміну від позиції у 2002 р., коли під час кризи навколо острова Лейла алжирське керівництво підтримало Іспанію і розцінило марокканську позицію як таку, що порушує міжнародне законодавство, Алжир офіційно зобов'язався дотримуватись нейтралітету в кризі, пов'язаній з візитом короля Іспанії Хуана Карлоса до анклавів Сеути та Мелільї.

ЗМІ Алжиру якщо і не проігнорували цю подію, то намагались прирівняти візит короля Іспанії до двох анклавів з візитами короля Мухаммада VI до сахарських міст. Найбільш поширена в Алжирі газета «Хабар» у своїх повідомленнях звернула увагу як на наявність тисяч марокканців, які протестували проти візиту іспанського короля до анклавів, так і на наявність марокканців, які зустрічали короля Іспанії Хуана Карлоса на кордонах з Марокко. Алжирська газета «Лібєрті» здійснила спробу пов'язати позицію Фронту «ПОЛІСАРІО», що закликає до незалежності Західної Сахари від Марокко і створення незалежної держави з вимогами

Марокко повернути два анклавів. Газета «Експрес-он» охарактеризувала офіційну та неофіційну реакцію марокканців, як «перебільшену», що не співвідноситься з масштабом «звичайного» візиту. Кореспонденти газети «Аль-Маса» пов'язали події візиту зі святкуванням в Марокко 32-ої річниці «Зеленого маршру» [8].

Позиція Іспанії

Іспанська сторона не в перший раз була зненацька захоплена відкликанням марокканського посла «для консультацій». Так, керівництво Марокко у 2002 р. відкликало посла з Іспанії у відповідь на народні акції протесту проти рішення відкрити марокканське консульство у іспанському місті Альмерія, гостру критику короля Марокко Мухаммада VI та іспанську підтримку «скорішої деколонізації Західної Сахари». Було заявлено, що «Марокко зобов'язується відізвати посла з Мадриду, оскільки королівство розлючено намірами Іспанії у контексті Сахарського питання» [9].

Іспанська газета «Ель-Паїс» сповістила, що марокканська реакція була несподіваною для Мадриду, зокрема, на тлі напівофіційного візиту до Марокко міністра закордонних справ Іспанії М.А. Моратіноса з метою відвідання культурного фестивалю в Ас-Сувейрі. Кореспонденти газети зазначили, що якщо М.А. Моратінос знав би, що отримає, то не став би «наводити мости» з Марокко 1 листопада 2007 р. Багато іспанських газет розцінили крок Марокко, як непропорційний і підкреслили суверенітет Іспанії над Марокко та Мелільєю.

Дипломатичні кола Мадриду висловили подив відносно заяв Ліги арабських держав та Організації ісламської конференції, що характеризували Іспанію як колоніальну державу і вимагали розпочати скоріший діалог з Рабатом для звільнення Сеути та Мелільї з-під колоніального ярма. На тлі подій, що розгорталися, почав викликати сумніви і проект альянсу цивілізацій, який був запропонований іспанським урядом на чолі з Х.Л. Сапатеро [10].

Міністр закордонних справ М.А. Моратінос ухилився від коментарів щодо заяв арабських організацій, зокрема резолюції ЛАД з вимогою ліквідувати іспанську колонізацію двох анклавів [11]. На його погляд, іспанці «не розуміють, чому Марокко відкликало посла для консультацій, оскільки у період кризи слід зберігати можливість для посередництва. Незважаючи на кризу, важливо встановити якомога кращі відносини з сусідньою країною на півдні, продовжувати зміцнювати дружбу між Іспанією та Марокко, що заснована на спільних економічних, людських та культурних інтересах». Він визнав, що іспанське керівництво «знало, що цей візит викличе відповідну реакцію Марокко, і я особисто несучу за нього відповідальність» [12]. 14 листопада 2007 р. М.А. Моратінос заявив іспанській пресі, що між Іспанією та Марокко «багато спільних інтересів», що не може не вплинути на непорозуміння між ними. Водночас, він визнав наявність протиріч між країнами з питання Сеути та Мелільї і зазначив, що Марокко має право висловлювати своє невдоволення

цим візитом. 15 листопада 2007 р. міністр оголосив, що бажає скорішого повернення марокканського посла до Іспанії. Невдовзі М.А. Моратінос взяв участь в Іберійсько-американському саміті в Сантьяго де Чілі, де зустрілись міністри закордонних справ країн Латинської Америки, Іспанії та Португалії. На ньому він заявив про наявність «чіткої та рішучої» іспанської позиції відносно Сеути та Мелільї і висловив надію, що мароккансько-іспанські стратегічні інтереси достатньо глибокі, щоб подолати політичні розбіжності.

Державний міністр у міністерстві закордонних справ Іспанії Бернардіно Ліон зазначив, що протиріччя між Марокко та Іспанією мають обмежуватись лише «гострими питаннями» і не торкатися інших сфер двосторонніх відносин. Він підкреслив, що його країна пов'язана з Марокко міцними відносинами.

Прем'єр-міністр Іспанії Хосе Луїс Родрігес Сапатеро в інтерв'ю іспанській пресі заявив про те, що відносини Іспанії та Марокко «відмінні і залишаться на такому ж рівні». Він роз'яснив, що не дасть жодного коментаря щодо реакції Марокко на звістку про візит короля Іспанії Хуана Карлоса та королеви Софії до міст Сеути та Мелільї. У заявах прем'єр-міністра та інших міністрів Іспанії про наявність кризи з Рабатом практично не згадувалось [13].

Позиція Франції

Під час візиту короля Іспанії Х. Карлоса до північного Марокко французькі дипломатичні кола закликали Іспанію та Марокко до продовження політичного діалогу відносно анклавів Сеути та Мелільї. Спікер міністерства закордонних справ Франції Паскаль Андріані зазначив, що ця проблема непокоїть дві країни, що є друзями Франції (Марокко та Іспанію) і їм слід продовжувати діалог [14].

Всередині листопада 2007 р. міністр громадської зайнятості Іспанії Магдалена Перес мала обговорити з марокканським колегою Кярімом Гілябом проект побудови тунелю, що має поєднати Марокко з Європою через Гібралтарську протоку. Попередньо уряд Х.Л. Сапатеро провів кампанію для переконання європейців на користь його фінансування. Проте, несподівано Марокко скасувало цей візит через «проблеми у порядку денному». Також марокканська влада скасувала візит іспанського адмірала Себастьяна Сарагоси, який мав зустрітись з військовими Марокко у Рабаті наприкінці листопада 2007 р. Криза у відносинах двох країн тривала і далі, передусім через неповернення марокканського посла у Мадрид А. Азімана до Іспанії. Вважається, що марокканська сторона очікувала на певні поступки з боку уряд соціалістів у Мадрид напередодні загальних виборів в Іспанії, і лише потім розглянула б можливість на повернення посла [15].

7 січня 2008 р. було вирішено, що марокканський посол в Іспанії А. Азіман повернеться до Іспанії для поновлення дипломатичної діяльності у посольстві в Мадрид. Міністерство закордонних справ Іспанії повідомило, що А. Азіман повернеться до Мадриду після того, як міністр закордонних справ Іспанії Мігель Анхел Моратінос відвідає Марокко.

Нетривалий візит М.А. Моратіноса до Рабату був ознаменований підписанням спільної мароккансько-іспанської угоди між двома країнами. Під час зустрічі міністр передав своєму марокканському колезі Теїбу Фассі Фіхрі послання прем'єр-міністра Іспанії Хосе Луїса Сапатеро королю Марокко Мухаммаду VI, в якому висловив надію укріпити двосторонні відносини у рамках конструктивного діалогу. Т.Ф. Фіхрі та М.А. Моратінос сфокусували свій діалог на зміцненні співробітництва та спільній роботі на основі взаємної поваги між двома країнами [16]. Міністр закордонних справ Іспанії заявив, що він та його марокканський колеги обговорили «складну ситуацію», яку пережили відносини двох держав і через яку можна переступити шляхом розвитку діалогу [17]. М.А. Моратінос взяв участь і на зустрічі керівників дипломатичних відомств організації 5+5, що відбулася у Рабаті 20 січня 2008 р.

Чи буде Марокко у перспективі намагатись повернути два анклавів під свою юрисдикцію? Питання непросте, зважаючи на те, що щорічно через два анклавів контрабандним шляхом до Марокко надходить близько 1 млрд. 500 млн. євро. Разом із вкладанням промислових та туристичних інвестицій до середземноморських портів королівства, це непрямо сприяє розвитку Північного Марокко. З іншого боку, іспанське населення у цих двох містах поступово зменшується. На цей час у Сеуті мешкає більше 75 тис. осіб, у Мелільї — більше 65 тис. осіб, більше половини з них — іспанці, інша половина — марокканці (передусім, бербери). У зв'язку зростання мусульманського населення анклавів (Мадрид називає марокканське населення Сеути та Мелільї іспанськими мусульманами) перевищує зростання християнського населення. Через двадцять років більшістю населення двох міст стануть марокканці (араби та бербери). За припущенням заступника прем'єр-міністра уряду Іспанії Альфонсо Гіра, Іспанія навряд чи зможе витримати наявність двох мусульманських міст та врешті-решт передасть їх Марокко [18].

З урахуванням вищевизначеного можна зробити висновок: на тлі політичної напруги між Марокко та Іспанією статус анклавів Сеути та Мелільї у перспективі навряд чи буде переглядатись. Незважаючи на наявність певних проблем, іспанці та марокканці усвідомлюють, що приречені на співіснування і на пошук довготривалого компромісу.

Література

1. Аль-Кудс Аль-Арабі (Лондон). — 16.11.2007.
2. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 21.11.2007.
3. Аль-Мустакбаль (Бейрут). — 26.11.2007.
4. Аз-Заман (Багдад). — 10.11.2007.
5. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 09.11.2007.
6. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 07.11.2007.
7. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 16.11.2007.
8. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 16.11.2007.
9. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 23.11.2007.
10. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 16.11.2007.
11. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 10.11.2007.
12. Аль-Кудс Аль-Арабі. — 16.11.2007.
13. Аль-Араб (Лондон). — 04.11.2007.
14. Аль-Араб. — 05.11.2007.
15. Аль-Хабар (Алжир). — 18.11.2007.
16. <http://www.kuna.net.kw/NewAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?id=1873370>
17. Аль-Хайят (Ер-Ріяд). — 05.01.2008.
18. Аль-Хайят. — 04.01.2008.

Макух В.В. Проблема анклавів Сеути та Мелільї в контексті мароккансько-іспанських відносин. — Стаття

Анотація. В даній статті досліджуються сучасні аспекти мароккансько-іспанських відносин в контексті обострення політичної ситуації навколо анклавів Сеути та Мелільї. Основною задачею статті став аналіз факторів, які впливали на характер політичних відносин двох держав в останнє десятиліття.

Ключові слова: дипломатія, міжнародні відносини, іспанські анклавів, Сеута, Мелілья.

Makoukh V.V. The Problem of Ceuta and Melilla Enclaves in the Context of Morocco-Spanish Relations. — Article

Summary. In this article the contemporary aspects of Morocco-Spanish relations in the context of political situation's straining around Ceuta and Melilla enclaves are under consideration. The main task of this article is to analyze factors that influenced on the character of political relations of two states during last decade.

Key words: diplomacy, international relations, Spanish enclaves, Ceuta, Melilla.